

Оцінка діяльності лісового господарства України у контексті вимог часу

Макаренко С.С.

здобувач

ННЦ «Інститут аграрної економіки»

Стаття присвячена дослідженню питання оцінки стану та тенденцій діяльності лісового господарства України у контексті вимог часу. Проаналізовано такі статистичні показники, як площа та види рубок, заготівля деревини за видами рубок та сортиментом, лісовідтворення, лісозахисні заходи, економіко-фінансові показники. Розглянуто питання фінансування та новітніх пропозицій Державного агентства лісових ресурсів України у сфері формування власних коштів лісових господарств.

Ключові слова: лісове господарство, оцінка, аналіз, статистика, фінансування.

Макаренко С.С. ОЦЕНКА ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЛЕСНОГО ХОЗЯЙСТВА УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ ТРЕБОВАНИЙ ВРЕМЕНИ

Целью статьи является исследование оценки состояния и тенденций деятельности лесного хозяйства в контексте требований времени. Проанализированы такие статистические показатели, как площадь и виды рубок, заготовка древесины по видам рубок и сортиментом, лесовоспроизводство, лесозащитные мероприятия, экономико-финансовые показатели. Рассмотрены вопросы финансирования и актуальное предложение Государственного агентства лесных ресурсов Украины в сфере формирования собственных денежных средств лесных хозяйств.

Ключевые слова: лесное хозяйство, оценка, анализ, статистика, финансирование.

Makarenko S.S. ASSESSMENT OF FORESTRY ACTIVITY OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF TIME REQUIREMENTS

The article is devoted to studying the issue of assessment of state and trends of activity of Ukrainian forestry in the context of time requirements. The following statistical indicators are analysed: area and type of cuttings, timber harvesting by types of cuttings and assortment, forest reproduction, forest protection measures, economic and financial indicators. The issue of financing and the latest proposals of the State Forest Resources Agency of Ukraine in the area of formation of own funds of forestry enterprises are considered.

Keywords: forestry, assessment, analysis, statistics, financing.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Історично так сталося, що за останні століття на території нашої країни мали місце різні політичні режими і держави. За всіх цих змін, незважаючи на різне ставлення до використання та відтворення лісових ресурсів, стратегія і тактика ведення лісового господарства не завжди відповідала вимогам невиснажливого і безперервного лісокористування. Лісистість території в країні нижча, ніж це необхідно для задоволення економічних і соціальних потреб суспільства. Обсяг відтворення має тенденцію до росту, але у зіставленні із рубками він майже у 9 разів менший. А це є проблемою, тому що для сьогодення та майбутніх поколінь ліси можуть підвищити стійкість населення країни до зовнішніх факторів природи, при цьому забезпечуючи їх будівельною та паливною деревиною, іншими продук-

тами лісу, недеревними цінностями та ін. Вони є джерелом прибутку та зайнятості, забезпечуючи процвітання населення та суспільства, є сховищем біорозмаїття та сприяють підвищенню стійкості сільського господарства й благополуччя людини через стабілізацію ґрунтів та клімату та ін. Тому те, що отримують майбутні покоління, закладається зараз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика лісового господарства є досить популярною в останні роки, знаходиться у площині наукового дослідження та перебуває у просторі підвищеної уваги таких дослідників, як І. Антоненко [2], С. Генсірук [3], В. Свириденко [10] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Детальнішому вивченню підлягає питання саме оцінки лісового господарства та його фінансування.

Цілі статті. Оцінити сучасний стан і тенденції розвитку лісового господарства України в контексті вимог часу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Лісове господарство багато десятиріч зазнавало безкінечних перетворень, зливань, реформувань що, як правило, призводило до негативних наслідків для лісів – до лісовинищування [1].

Великої шкоди лісам було завдано у минулому, до 1917 року (9,8% лісистість), коли майже 70 % українських лісів перебувало у приватній власності, внаслідок чого різко знизився їх лісоресурсний потенціал, здеградували природно-захисні функції лісових екосистем, що стало причиною: 1) активізації ерозійних процесів, що призвело до безповоротної втрати значної частини поліських чорноземів та родючих ґрунтів; 2) зміління великих та пересихання багатьох малих річок; 3) масової появи рухомих пісків, пилових бур, засух та інших негативних явищ природи [2, с. 56].

Динаміка зростання лісистості спостерігалася з 1946 року (10,3% лісистість) дотепер. Згідно з офіційними статистичними даними, лісистість України становить сьогодні 15,9% від загальної площі території держави. Площа не вкритих лісовою рослинністю лісових ділянок (зрубів, незімкнених лісових культур, згарищ, галявин тощо) ніколи не враховувалася Держлісагентством під час визначення лісистості країни або окремих адміністративно-територіальних одиниць. Окрім того, Україна займає 9-е місце у Європі за площею лісів [1].

Стан лісових ресурсів значною мірою залежить від рівня ведення лісового госпо-

дарства, системи лісогосподарських заходів. Для характеристики лісових ресурсів користуються різними показниками, основні з яких: величина загальної і вкритої лісом площі, лісистість території, ступінь перевантаження тих чи інших деревних порід, співвідношення лісів за групами віку, запас деревини, лісозабезпеченість. Також система лісогосподарських заходів характеризується низкою статистичних показників (площа та види рубок, заготівля деревини за видами рубок та сортиментом, лісовідтворення та лісонасадження, лісозахисні заходи, пожежі й інші стихійні лиха та різні види втрат від них, економіко-фінансові й соціальні показники, недеревні ресурси та ін.) [3, с. 61].

Загальна площа лісових ділянок, що належить до лісового фонду України, станом на 01.01.2018 становить майже 10,4 млн га, в тому числі вкриті лісовою рослинністю майже 9,6 млн га. А ці ж показники станом на 01.01.2011 р. становили 10,7 млн та 9,4 млн га відповідно, а лісистість становила 15,6% [1] (табл. 1).

Нині лісове господарство займає 1/6 території країни, має цикл від вирощування до лісозаготівель 80–120 років і повинно оцінюватися комплексно – за економічними, екологічними і соціальними чинниками. Вони впливали на розвиток місцевих громад, бізнесу, створення робочих місць, формування здорового екологічного середовища. Проте останнім часом проблеми лісовирощування та ведення лісового господарства відходили на другий план, а отримання швидкого фінансового результату ставало звичайною практикою Міністерства аграрної політики та продовольства, якому підпорядковується Державне

Таблиця 1

Основні показники лісового фонду України у розрізі економічних районів

Економічні райони	Землі лісового фонду, тис. га		Загальний запас деревини, млн м ³	Стигли насадження		Лісистість території, %
	всього	вкриті лісом		площа, тис. га	запас, млн м ³	
Україна	10782	9400	1736	1057	251	15,6
Карпатський	2267	2077	523	261	102	37,5
Подільський	845	780	135	76	18	12,8
Поліський	3346	2974	529	205	49	30,1
Східний	1135	104	201	90	17	12,9
Донецький	x	x	x	x	x	x
Придніпровський	489	423	39	63	7	5,1
Центральний	1126	921	186	84	21	17,8
Південний	1021	719	68	195	27	6,2

Примітка. x – дані відсутні. [2, с. 56–58]

агентство лісових ресурсів України (надалі – Держлісагенство).

Низка проблем, що накопичились у секторі, зростає і включає:

1) збільшення експорту необробленої деревини, яке призвело до критичних відносин із деревообробниками;

2) нерегульований ринок деревини та відсутність порядку її реалізації на внутрішньому ринку, через що процвітає нелегальний ринок;

3) відсутність адміністративної і кримінальної відповідальності за переробку краденої деревини та слабкі функції лісової охорони;

4) бездіяльність обласних рад, яким підпорядковано близько 3 млн га, щодо розвитку лісового господарства та затвердження програми «Ліси області» до 2025 року;

5) застарілі правила рубок, що не враховують сучасні технології та екологічність їх проведення;

6) суцільні необгунтовані рубки, особливо в Національних парках;

7) відсутність глибокої переробки деревини на підприємствах малого і середнього бізнесу, особливо в депресивних районах Карпат і Полісся, де інших робочих місць крім лісового господарства немає;

8) недостатнє бюджетне фінансування лісового господарства для Півдня і Сходу країни, через що масово звільняються професійні кадри лісівників, залишаючи без охо-

рони ліси, особливо у критичні літні місяці сухої погоди. Масовим явищем стало також знищення лісів на сотнях гектарів Карпат та в Поліссі через видобуток бурштину, а в Херсоні та інших областях – піску та каменя [4].

Розгляд проблем та головних історичних моментів господарювання у лісах актуалізує подальше дослідження – аналіз діяльності лісового господарства України.

Аналізуючи основні показники, згідно офіційних статистичних даних, використання та відтворення лісів України за 1985 р. та 1990–2017 рр. можна сказати, що динаміка площі рубок лісу зменшується, а заготівля деревини зростає – це можна пояснити збільшенням контролю за рубками, їх наукове обґрунтування шляхом покращення лісосічних робіт і збільшенням виходу деревини. Така ситуація пояснюється введенням електронного обліку деревини та сертифікації лісів, хоча глобально вони не вирішили проблеми. Також внаслідок цих нововведень відбулося зростання обсягу продукції робіт і послуг лісового господарства, на який також вплинула фінансова ситуація в країні та інфляція. Щодо відтворення слід відмітити, що взагалі цей показник має тенденцію до зросту, але у зіставленні із рубками відтворення майже у 9 разів менший (рис. 1).

Відтворення лісів забезпечується шляхом відновлення лісів і лісорозведення. Обсяги

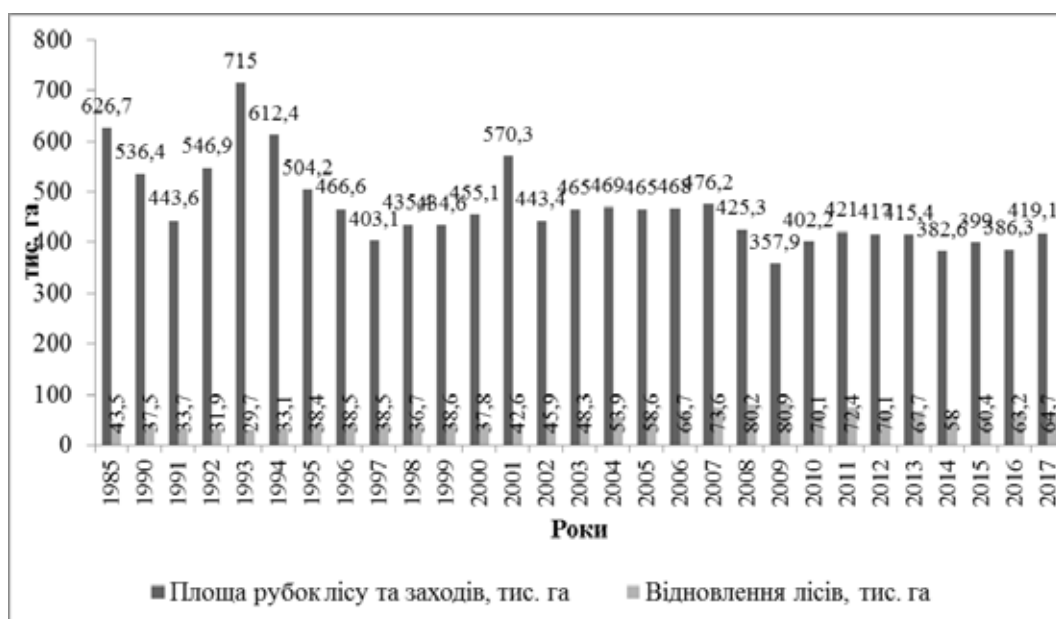

Рис. 1. Порівняння площі всіх видів рубок та заходів до лісовідтворення України

Джерело: побудовано автором за даними Державної служби статистики України [5–8]

лісовідтворення повільні через менший розмір розрахункової лісосіки головного користування, пов'язаний з недостатнім об'ємом достигаючих і стиглих деревостанів у середньому на рівні 12% кожний, а також за рахунок природного поновлення лісів. Лісорозведення на землях, непридатних для вирощування сільськогосподарських культур, проводиться в незначних обсягах через зволікання з відведенням земель та браком коштів на створення лісових культур. Нині щорічні об'єми лісовідтворення сягають понад 60 тис. га.

Заходами щодо підвищення продуктивності лісів є: зменшення площі земель, зайнятих чагарниками, рідколіссям, низько-мовнотними і нестійкими деревостанами; підвищення родючості ґрунтів (меліорація, запобігання ерозії ґрунтів, заболочуванню, засоленню та іншим негативним процесам); впровадження сучасних досягнень селекції, лісового насінництва, сортовипробування найцінніших у господарському відношенні деревних порід; ефективного догляду за лісовими культурами; охорона лісів від пожеж, захисту від шкідників і хвороб; оптимізація вікової структури лісів.

Збереження різноманіття в лісах здійснюється їх власниками та постійними лісокористувачами на генетичному, видовому, популяційному та екосистемному рівнях шляхом: створення і оголошення в установленому законом порядку на найбільш цінних лісових ділянках територій та об'єктів природно-заповідного фонду, розвитку екологічної мережі; виділення, створення і збереження об'єктів цінного генетичного фонду лісових порід (генетичних резерватів, плюсових деревостанів і дерев, колекційних лісових ділянок, лісонасінних ділянок і плантацій, дослідних та випробних культур тощо); недопущення генетичного забруднення генофондів аборигенних порід та інвазій інтродукованих видів у природні екосистеми; застосування екологічно орієнтованих способів відтворення лісів та використання лісових ресурсів; забезпечення охорони рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, рослинних угруповань, пралісів, інших цінних природних комплексів відповідно до природоохоронного законодавства [9].

Лісівництво базується на двох основних видах користування лісом – головному та побічному. Головне користування – вирубування стиглих дерев для одержання деревини. Побічне користування пов'язано з використанням недеревних продуктів лісу. Головне

та проміжне користування пов'язані з рубкою дерев. Так, головне користування – це проведення рубок головного користування, або головних рубок. Крім них проводять рубки догляду за лісом, що спрямовані на забезпечення кращих умов зростання головних порід у насадженнях, на підвищення стійкості насаджень до дії негативних факторів. Ці рубки мають виховний характер, але при їх проведенні також одержують деревину [10, с. 273–274].

Згідно офіційних статистичних даних, в середньому, рубки головного користування складають приблизно 19 % від всієї площі рубок лісу та заходів. Весь інший об'єм рубок відноситься до рубок пов'язаних з веденням лісового господарства. Деревина заготовлюється під час рубок головного користування та з метою здійснення заходів з формування і оздоровлення лісів та інших рубок. За рахунок використання лісових ресурсів лісове господарство отримує власні кошти для відтворення лісів, проведення лісівничих, лісоохоронних та інших заходів [1].

Заготівля деревини в лісі здійснюється відповідно до головного, додаткового головного, проміжного та інших видів користувань. Науково-оптимальні середньорічні розміри заготівлі деревини визначаються лісовпорядниками на період 5–10 років, тобто це розрахункова лісосіка. Вона встановлюється для України, області й кожного лісгоспу. Загалом розрахункова лісосіка по Україні – 9,3 млн м³, у Держлісагенстві – 7,8 млн м³ [1].

Обсяг заготівлі деревини від усіх рубок і рубок головного користування має співвідношення майже 50% (рис. 2).

Лісогосподарські підприємства займаються вторинною діяльністю – переробкою ліквідної деревини у розрізі видів продукції (табл. 2).

Виробництво ліквідної деревини в 2017 р. порівняно з 2010 р. зросло на 25 %. Кількість лісоматеріалів круглих для виробництва зросло на 9,3% до 2016 року, а в порівнянні з 2017 роком спостерігається зменшення на 3%. Це можна пояснити мораторієм на експорт необроблених лісоматеріалів на період 10 років (з січня 2016 р., а по сосні – з січня 2017 р.). Станом на 6 вересня 2018 р. скасовано мораторій на експорт паливної деревини, крім цього, посилена адміністративна та кримінальна відповідальність за незаконну вирубку лісу і його подальший експорт поза митного контролю [1].

З 1 січня 2019 року запроваджуються нові національні стандарти якості деревини, гар-

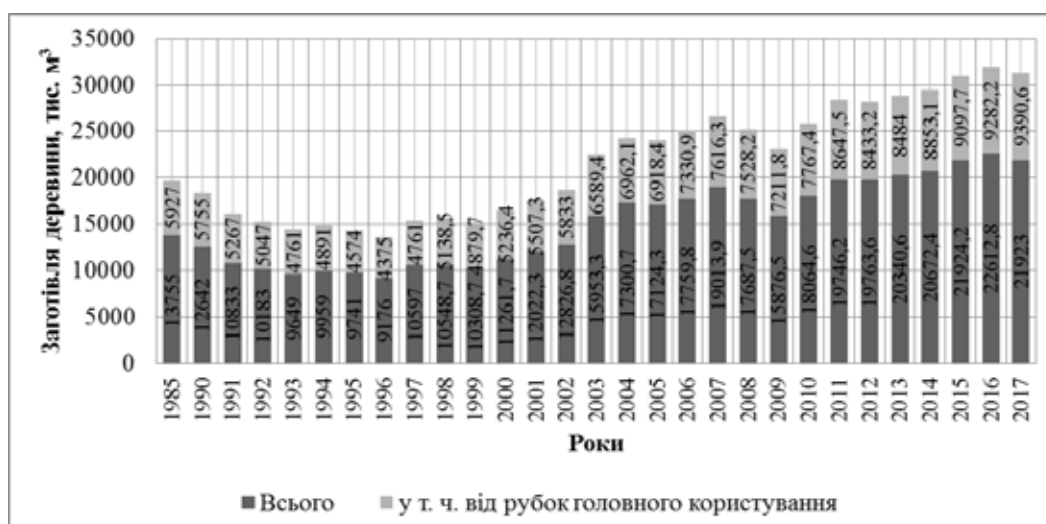

Рис. 2. Обсяг заготівлі деревини від усіх рубок і рубок головного користування

Джерело: побудовано автором за даними
Державної служби статистики України [5–8]

Таблиця 2

Заготівля ліквідної деревини в Україні за 2010–2017 рр.

Види продукції	Обсяги заготівель, тис. м³							
	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р. ¹	2015 р. ¹	2016 р. ¹	2017 р. ¹
Ліквідна деревина	16145,6	17510,3	17506,7	18021,9	18333,2	19267,7	19605,7	18913,9
Лісоматеріали круглі для виробництва:	7536,0	7989,4	7850,8	8102,1	8158,8	8302,6	8311,3	7296,6
1. Піломатеріали і заготовки, клеєна фанера та шпон	5731,5	6300,0	6306,0	6644,0	7053,7	7019,8	6946,1	5909,2
зокрема з хвойних порід	4526,4	4544,7	4637,2	5416,3	5774,4	5288,4	5258,6	4304,0
2. Балансової деревини (круглої та колотої)	1101,7	1117,7	1025,9	986,1	721,5	811,9	873,3	761,4
зокрема з хвойних порід	609,2	682,1	686,9	706,1	525,5	548,5	636,9	572,6
3. Інших сортиментів лісоматеріалів круглих	702,8	571,7	518,9	471,2	383,6	470,9	491,9	626,0
зокрема з хвойних порід	x	x	x	x	315,4	392,5	441,3	552,9
Паливна деревина	8609,6	9520,9	9655,9	9919,8	10174,4	10965,1	11294,4	11617,3
Із загального обсягу заготовленої паливної деревини								
дрова для опалення	4102,3	4369,0	4584,2	4960,9	5573,1	6293,8	6922,0	7172,0
дров'яна деревина для технологічних потреб	3944,4	4532,5	4398,8	4367,2	4501,3	4671,3	4372,4	4445,3

Примітка. x – дані відсутні. ¹ – Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя та частини зони антитерористичної операції.

Джерело: побудовано автором за даними Державної служби статистики України [8]

монізовані з європейськими, які використовують у виробництві деревини. Це стандарти в яких суттєво змінені підходи до визначення розмірно-якісних характеристик в лісоматеріалах. Якщо зараз деревина в Україні розподіляється на три сорти (I, II, III) та має низку сортиментів (призначення), то з 2019 року буде розподілятися на чотири класи якості (A, B, C, D), як і в європейських країнах [1].

Складною залишається проблема захисту лісів від пошкодження їх шкідниками та хворобами, так як загальне погіршення екологічної ситуації в Україні негативно впливає на стан лісів і знижує їх природну стійкість (рис. 3).

Через недостатнє фінансування заходи боротьби зі шкідниками і хворобами лісу проводяться переважно шляхом вирубування пошкоджених дерев або площ осередків пошкоджених деревостанів та частковим використанням біологічних і хімічних методів боротьби. Санітарний стан лісів України внаслідок кліматичних змін та антропогенного впливу погіршується. У 2014 році відмічається значне зростання площ всихання соснових і дубових насаджень у Кіровоградському управлінні (дуб – 40,3 тис. га, сосна – 3,4 тис. га), Волинському (сосна – 36,8 тис. га, дуб – 2,6 тис. га), Черкаському (сосна – 13,7 тис. га, дуб – 10,6 тис. га), Житомирському (сосна – 16,4 тис. га, дуб – 3,8 тис. га), Чернігівському (сосна – 14,1 тис. га, дуб – 1,5 тис. га) та інших [11]. У 2017 році площа всихання ялиників у

Карпатському регіоні склала понад 36 тис. га, маса всихаючої на корені деревини становить більше 11 млн м³. У Подільському регіоні виявлено 120 тис. га осередків активного висихання сосни масою 4725 тис. м³, із яких ліквідовано лише 50% осередків захворювань. Вітровалами і буреломами пошкоджені насадження 15 областей на площі 11,9 тис. га і 581 тис. м³ деревини [12].

Охорона лісів включає в себе відносини з охорони лісів від пожеж, незаконних рубок, порушення порядку користування. Аналізуючи офіційні статистичні дані [8], слід сказати, що площа пошкоджених пожежами лісових угідь коливається в межах 1–5 тис. га за рік. Найбільша за всю історію сучасної України була пожежа 2007 р., також виділяються пожежі в 2012 р. та 2014 р. У 2017 р. сталося у 2,5 рази більше пожеж за кількістю та у 5 разів за площею у порівнянні з 2016 р. Збитки від лісових пожеж за 2017 р. становили 45 877,6 тис. грн. Переважають площі, що зазнали збитків від низовинних пожеж. У результаті лісових пожеж щорічно пошкоджуються десятки тисяч кубометрів лісу на корені та декілька сотень заготовленої деревної продукції. Лісові пожежі завдають значної шкоди не тільки економіці України, але і стану довкілля.

Ще однією проблемою лісового господарства є незаконні рубки, наслідком яких є не тільки втрата деревини, а й деградація та ерозія земель, втрата середовищ існування

Рис. 3. Динаміка лісозахисних робіт в Україні

Примітка. 1991–1994 рр. дані відсутні.

Джерело: побудовано автором за даними Державної служби статистики України [5–8]

біорозмаїття. Кількість випадків лісопорушень зменшується, величина обсягу лісопорушень з 2004 до 2014 р. має тенденцію до спаду, але у 2015 р. мала стрімкий зріст за причини введення мораторію на експорт круглого лісу [8]. З 2016 р. формується тенденція до повільного зменшення лісопорушень. У 2018 р. Держлісагенство доручило встановлення GPS-треків на транспортні засоби держлісохорони з метою відстеження пересування рейдових бригад [12].

В здійсненні лісогосподарської діяльності важливе місце займає лісова інфраструктура. За 2017 р. підприємствами галузі за власні кошти виконано будівельних робіт загальною протяжністю більше 563 км земляного полотна, що становить 105% до запланованого обсягу та облаштовано дорожнім одягом більше 419 км або 123% до запланованого. Споруджено 253,5 км земляного полотна всіх типів лісових автомобільних доріг. Відремонтовано 309,6 км земляного полотна та 234,3 км дорожнього одягу [12].

Протягом останніх років в лісах України спостерігається зростання обсягів спеціального використання недревних лісових ресурсів, зокрема заготівлі другорядних лісових матеріалів і побічних лісових користувань (заготівля дикорослих плодів, грибів, ягід, лікарських рослин).

Лісові господарства України поряд з виробництвом основних видів продукції лісового господарства з деревини, займаються побічними лісовими користуваннями. Щодо стану використання лісових недревних ресурсів можна сказати, що загальне фіторізноманіття, за оцінками фахівців, становить 6086 видів. З них як лікарські використовуються 2219 видів, тобто ефективність використання становить 36,4%, тоді як в інших країнах 4,4–21,5% [1].

Раніше прийнята Програма «Ліси України» за 2016–2020 рр. зазнала реформування, і сьогодні затверджена Державна цільова програма розвитку лісового господарства України на 2017–2021 рр. за областями. Вона дасть змогу поліпшити системи інформаційного забезпечення лісового господарства, лісовпорядкування, ведення державного обліку лісів, інвентаризації та моніторингу стану лісів на основі геоінформаційних технологій; системи контролю походження лісопродукції для забезпечення захисту ринку від незаконно отриманої деревини тощо [1].

Питання реформування та розвитку лісового господарства обговорюється вже останні

два роки. З середини 2017 року питання реформування лісового господарства знаходиться під прицільною увагою Уряду. За пропозицією Громадської Ради при Держлісагенстві у липні 2017 року було розпочато роботу з підготовки Стратегії сталого розвитку та інституційного реформування лісового господарства, яка є рамковим документом та передбачає шляхи виходу із кризової ситуації у короткостроковій перспективі. Держлісагенство для виходу з кризової ситуації пропонує: 1) принципи розвитку лісового господарства: недопущення приватизації лісів або надання їх у концесію, визнання багатofункціональності лісового господарства, визначення поняття лісового господарства, яке априорі повинне включати заготівлю деревини та реалізацію заготовленої продукції, збереження державної структури управління лісовим господарством, віднесення лісового господарства до пріоритетних галузей економіки, організація ринку деревини в Україні у відповідності до міжнародних стандартів та договорів, які підписані та ратифіковані державою; 2) удосконалення нормативно-правової бази лісового господарства; 3) розподіл функцій управління; 4) вирішення питань фінансового забезпечення [12, с. 31–32].

Динаміка фінансових показників лісогосподарської діяльності підприємств Держлісагенства (раніше – Мінлісгоспу) за 1965 р. та 2015–2017 рр. наведено в табл. 3.

Важливим питанням, від якого залежить діяльністю є питання фінансування. Розглянемо ретроспективу питання фінансування державної підтримки лісового господарства (рис. 4).

Аналізуючи динаміку фінансової підтримки держави у відсотковому співвідношенні слід відмітити, що підтримка держави має спадаючу тенденцію, з 2000 року трималася практично на одному рівні, а з 2016 року припинено фінансування завдань та заходів з ведення лісового і мисливського господарства з державного бюджету. Частково витрати на створення лісових насаджень, їх догляд охорону та захист від шкідників і хвороб покриваються за рахунок власних обігових коштів лісогосподарських підприємств. Більш детально фінансування за період більше 10 років, а також його порівняння з відрахуваннями лісовими господарствами податків та обов'язкових платежів наведено на рис. 5.

З графіку можна сказати, що сплата податків має тенденцію до зростання. Крива з 2014 року стрімко зростає майже у 1,5 рази порівняно

з 2012 роком, а в порівнянні з 2017 роком – 2,5 разу.

За даними Держлісагенства в 2016 році отримано 12355,4 млн грн. чистого доходу від реалізації продукції, що на 1940,8 млн грн. (19%) більше ніж у 2015 році. Чистий прибуток становив 597,2 млн грн., з якого 447,9 млн грн. (75 %) відраховано до бюджету [14, с. 38]. У 2017 році підприємствами галузі ресурсних областей отримано 471,9 млн грн чистого прибутку, з якого 354 млн грн (75%) відраховано до державного бюджету. За 2017 рік підприємствами галузі сплачено до бюджету 3904,2 млн грн податків, зборів та обов'язкових платежів, що на 604,7 млн грн (18%) більше, ніж за 2016 рік. З них до Державного бюджету сплачено 2554,4 млн грн (65%), до місцевого – 1349,8 млн грн (35%) [12].

Найбільшу питому вагу в сумі сплачених податків та зборів становить податок на додану вартість – 38% (1484,7 млн грн), податок на доходи фізичних осіб – 24% (936,4 млн грн)

та рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів – 21,2% (826 млн грн). Крім податків, підприємствами галузі за звітний період сплачено 1122,3 млн грн Єдиного соціального внеску (надалі – ЄСВ), що на 23,5% (213,9 млн грн) більше, ніж за 2016 рік. Разом сплачено податків та ЄСВ – 5026,5 млн грн, що на 19,5% (818,6 млн грн) більше, ніж за 2016 рік (табл. 4) [12, с. 26].

Як було зазначено, одним із джерел надходження податків є Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів (до 01.01.2015 року – Збір). Він нараховується за окремі види рубок (рис. 6). Змінами до Податкового Кодексу (п. 257.5) було уточнено, що вона сплачується лісокористувачами щоквартально та рівними частинами від суми рентної плати, що зазначається у спеціальних дозволах, які видають у відповідному календарному році [15].

Від 10.07.2018 року указом Президента введено рентну плату за лісові землі. Законом

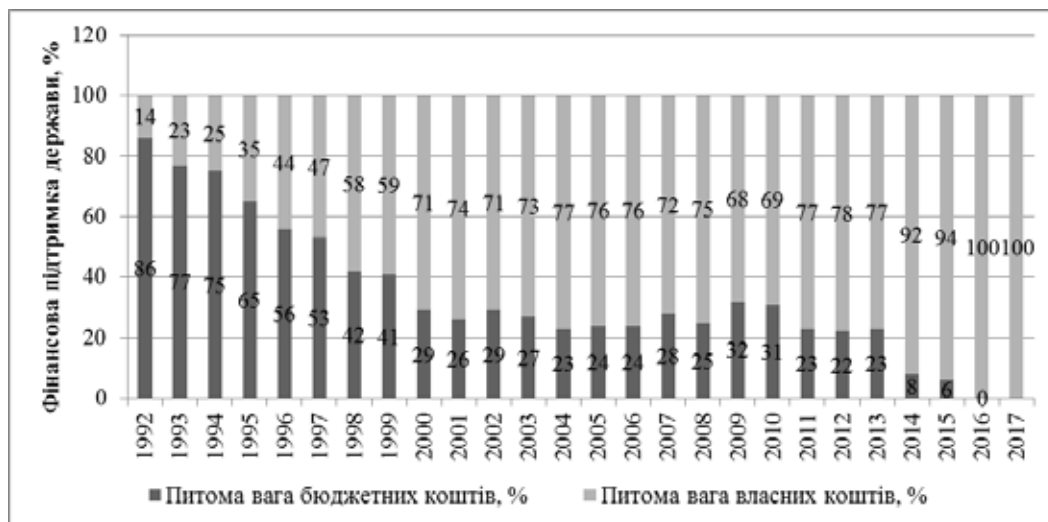

Рис. 4. Динаміка фінансової підтримки держави

Джерело: побудовано автором за даними [12, с. 24]

Таблиця 3

Динаміка фінансових показників лісогосподарської діяльності

Показники	Роки			
	1965 (на 1 га лісових земель, руб)**	2015 (млн грн.)	2016 (млн грн.)	2017 (млн грн.)
Доходи від лісогосподарської діяльності	2,40	10414,6	12355,4	13691,3
Витрати	7,20	3688,3	4503,4	>5***
Фінансовий результат	-4,8	6726,3	7852,0	x
Рентабельність*, %	0,33	2,82	2,74	x

Примітка. * – наведено за обчисленням автора; ** – Українська РСР; *** – млрд грн.; x – точні дані відсутні. За 1965 рр. [13]; 2015–2017 рр. [12; 14]

України від 10.07.2018 № 2497-VIII «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо стимулювання утворення та діяльності сімейних фермерських господарств» була внесена поправка, що передбачає земельний податок на всі лісові землі України [16]. Дана поправка отримала вкрай критичні зауваження, а саме: при ставці земельного податку 0,1% збитковими будуть і підприємства Півдня і Сходу, і окремі підприємства галузі. При ставці земельного податку 1% з 286 підприємств – 244 будуть збиткові. При ставці земельного податку від 3% до 5% всі підприємства будуть вимушені припинити свою діяльність [1].

Отже, лісгоспами на 1 грн. отриманих бюджетних коштів на ведення лісового та

мисливського господарства, охорону і захист лісів сплачено 8 грн. у 2015 році, 64 грн. у 2016 році та 23 грн. у 2017 році податків та платежів.

Україна з 2005 року стала членом Комітету лісового господарства ФАО. У 2013 році місія ФАО провела дослідження щодо динаміки загальної площі земель, які перебувають у користуванні та частки фінансування лісового господарства у природних зонах України за 2013 рік. Природні та соціально-економічні умови зумовлюють суттєву різницю у економічних показниках лісових господарств в окремих природних зонах. Частка загальної площі лісів в окремих зонах коливається від 19,7% у Степу до 26,8–32,0% у Лісостепу та Поліссі від-

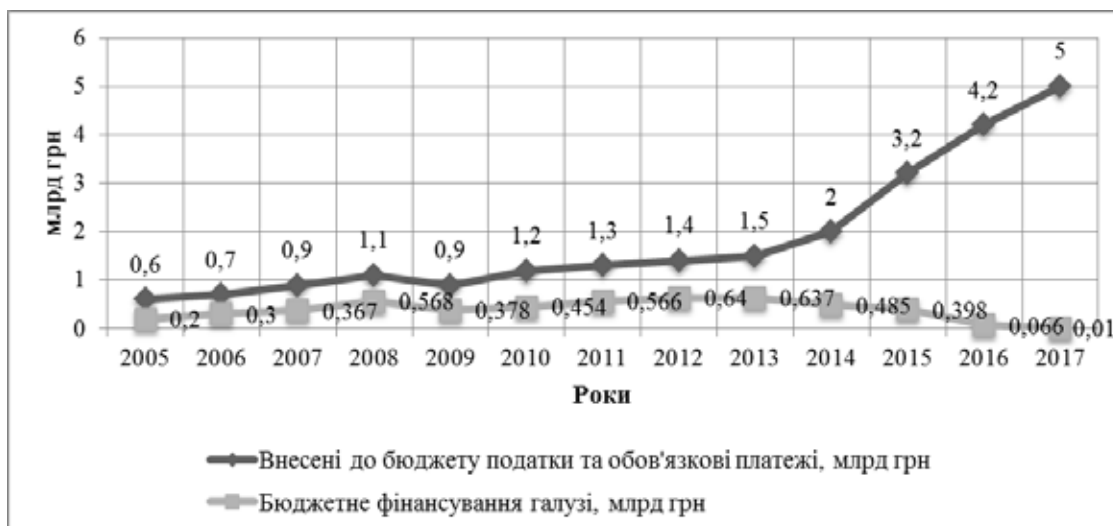

Рис. 5. Динаміка внесення до бюджету податків та обов'язкових платежів підприємствами Державного агентства лісових ресурсів України

Джерело: побудовано автором за даними [12; 14]

Таблиця 4

Сплата податків та платежів державними підприємствами Держлісагенства

Платежі	2015	2016	2017	Відсоток збільшення сплат у 2017 до 2015 рр.
Внесено до бюджету всього (млн грн.)	2059,7	3299,5	3904,2	52,7
до державного бюджету (млн грн.)	1307,9	2055,2	2554,4	51,2
з них рента плата за спеціальне використання лісових ресурсів	431,4	461,9	464	0,2
до місцевих бюджетів:	751,8	1244,3	1349,8	55,6
з них рента плата за спеціальне використання лісових ресурсів	309,2	456	362	85,4
Сплачено єдиного соціального внеску (ЄСВ)	1099,9	908,4	1122,3	98,0
Разом сплачено податків та ЄСВ	3159,6	4207,9	5026,5	62,8

Джерело: розраховано автором за даними Держлісагенства [12; 14]

Рис. 6. Рента плата (збір) за спеціальне використання лісових ресурсів в Україні

Джерело: побудовано автором за даними [12; 14]

повідно, а частка загальної суми фінансування на ведення господарства відповідає площі лісів окремих зон – 19,5%, 30,92% та 27,17% відповідно. В Поліссі, Лісостепу та Карпатах власні кошти становлять від 85,0% до 93,7% від загального обсягу фінансування лісового господарства, в Степу – 39,8%. Решта видатків фінансується переважно із загального фонду держбюджету та в незначній мірі з інших джерел. Коефіцієнт кореляції площі лісів і загального фінансування лісового господарства по всіх ОУМЛГ становить $r=0,92$. Структура фінансування лісового господарства у різних природних зонах різна: частка власних коштів найбільша у Лісостепу (33%), Поліссі (32%) та Карпатах (25%), а найменша у Степу – в середньому – 10%. Відповідно бюджетне фінансування в певній мірі спрямовано на вирівнювання фінансування по природних зонах: в Степу його частка сягає 60%, а в Лісостепу – 22,4%. Необхідно зазначити, що картина стає більш складною при аналізі показників на рівні ОУМЛГ. Високий коефіцієнт кореляції між площею лісів та часткою власних коштів ($r=0,90$) вказує на те, що навіть у Степовій зоні, де більшість лісів не придатні для експлуатації, лісові підприємства отримують від 28 до 34 % власних коштів, головним чином, від рубок догляду, санітарних та інших рубок, а також послуг. Виключенням є Кіровоградська область – де частка власних коштів від загального фінансування становить 71,7% за рахунок значної площі лісів можливої для експлуатації

(29,5%) та Луганська область де зазначені показники становлять 42% та 15,5% [17].

Станом на 2016 рік фінансування з боку держави відсутнє, тому лісові господарства мають самостійно за кошти із власних джерел проводити господарювання. Це призвело до: 1) в недостатніх обсягах проводяться роботи зі створення нових насаджень на малопродуктивних і деградованих землях; 2) нікому гасити пожежі; 3) не здійснюється на належному рівні охорона від незаконних рубок; 4) відмічено різке збільшення шкідників і хвороб лісу; 5) припинено вирощування посадкового матеріалу на Півдні та Сході, що унеможливить у подальшому створення лісових насаджень; 6) без державної підтримки лісові господарства не ресурсних областей не можуть забезпечити ведення лісового господарства в повному обсязі; за рік звільнилося 3000 фахівців [12; с. 24].

Висновки із цього дослідження. Ліс це одних із головних природних ресурсів, від його наявності та стану залежить розвиток цивілізованого людства. Характерною рисою лісового господарства України є сукупність різних економічних та природно-географічних умов, які відрізняються по регіонах. Надмірна нерегульована експлуатація лісів України на протязі періоду, що аналізувався, призвела до виснаження деревостанів, порушення їх вікової структури, погіршення породного складу, посилення ерозійних процесів та інших стихійних явищ.

Тому, пріоритетним напрямом розвитку лісового господарств у контексті вимог часу є розширене відтворення лісових ресурсів, інтенсифікація лісовирощування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Офіційний сайт державного агентства лісових ресурсів України. URL: <http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/index>.
2. Антоненко І. Лісоресурсний комплекс: проблеми та напрями розвитку. Економіст. 2011. № 4 квітень. С. 56–58.
3. Генсірук С.А., Кучерявий В.О., Гайдарова Л.Й., Бондаренко В.Д. Зелені скарби України. Київ, 1991. 192 с.
4. Проблеми лісового господарства України // Біоенергетична асоціація України. URL: <http://uabio.org/bioenergy-news/3047-forestry-problems>.
5. Статистичний щорічник України за 2002 рік / Держ. ком. статистики України. Київ, 2003. 632 с.
6. Статистичний щорічник України за 2009 рік / Держ. ком. статистики України. Київ, 2010. 657 с.
7. Статистичний щорічник України за 2015 рік / Держ. ком. Статистики України. Київ, 2016. 575 с.
8. Лісове господарство та мисливство // Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
9. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища Кіровоградської області у 2017 році. URL: <http://ekolog.kr-admin.gov.ua/diialnist/stan-dovkillia-kirovohradskoi-oblasti/rehionalna-dopovid-pro-stan-navkolyshnoho-pryrodnoho-seredovyshcha-kirovohradskoi-oblasti/item/151-dovkilla-2013-r/151-dovkilla-2013-r>.
10. Свириденко В.Є., Бабіч О.Г., Киричок Л.С. Лісівництво. Київ, 2008. 544 с.
11. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2014 році. URL: <https://menr.gov.ua/files/docs/%D0%A3%202014%20%D0%A0%D0%9E%D0%A6%D0%86.pdf>
12. Публічний звіт Державного агентства лісових ресурсів України за 2017 рік. URL: <http://komekolog.rada.gov.ua/uploads/documents/35328.pdf>.
13. Лісове господарство СРСР за 50 років. Державний комітет лісового господарства Ради Міністрів СРСР. Москва. 1967. С. 233–239.
14. Публічний звіт Державного агентства лісових ресурсів України за 2016 рік. URL: <http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/archive/docview?typeld=177276>
15. Законодавство України. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
16. Законодавство України. Закон України від 10.07.2018 № 2497-VIII «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо стимулювання утворення та діяльності сімейних фермерських господарств». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2497-19>
17. ФАО: Економічні аспекти ведення лісового господарства в Україні // Український лісовий портал. URL: <https://www.lisportal.org.ua/25034/>.

REFERENCES:

1. Official site of the State Forest Resources Agency of Ukraine, available at: <http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/index>.
2. Antonenko, I. (2011), Forest resource complex: problems and directions of development. Economist, vol. 4, april, pp. 56–58.
3. Hensiruk, S.A., Kucheriaviyi, V.O., Haidarova, L.Y., Bondarenko, V.D. (1991), Zeleni skarby Ukrainy [Green treasures of Ukraine], Kyiv, Ukraine.
4. Bioenergetic Association of Ukraine (2018), Problems of Forestry of Ukraine, available at: <http://uabio.org/bioenergy-news/3047-forestry-problems>.
5. State Statistics Committee of Ukraine (2003), Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy 2002. Statystychnyj zbirnyk [Statistical Yearbook of Ukraine for 2002], State Statistics Committee of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
6. State Statistics Committee of Ukraine (2010), Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy 2009. Statystychnyj zbirnyk [Statistical Yearbook of Ukraine for 2009], State Statistics Committee of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
7. State Statistics Committee of Ukraine (2016), Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy 2015. Statystychnyj zbirnyk [Statistical Yearbook of Ukraine for 2015], State Statistics Committee of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
8. State Statistics Service of Ukraine (2018), Forestry and huntin, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
9. Regional report on the state of the environment of Kirovograd region in 2017, available at: <http://ekolog.kr-admin.gov.ua/diialnist/stan-dovkillia-kirovohradskoi-oblasti/rehionalna-dopovid-pro-stan-navkolyshnoho-pryrodnoho-seredovyshcha-kirovohradskoi-oblasti/item/151-dovkilla-2013-r/151-dovkilla-2013-r>.
10. Svyrydenko, V.Ye., Babich, O.H., Kyrychok, L. S. (2008), Lisivnytstvo [Forestry], Kyiv, Ukraine.
11. National report on the state of the environment in Ukraine in 2014 (2015), available at: <https://menr.gov.ua/files/docs/%D0%A3%202014%20%D0%A0%D0%9E%D0%A6%D0%86.pdf>

12. Public report of the State Agency of Forest Resources of Ukraine for 2017 (2018), available at: <http://komekolog.rada.gov.ua/uploads/documents/35328.pdf>.
13. State Committee of Forestry of the Council of Ministers of the USSR (1967), *Lisove gospodarstvo SRSR za 50 rokiv. Statystychnyj zbirnyk [Forestry of the USSR for 50 years]*, State Committee of Forestry of the Council of Ministers of the USSR, Moscow, Russia.
14. Public report of the State Forestry Agency of Ukraine for 2016 (2017), available at: <http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/archive/docview?typeld=177276>
15. Legislation of Ukraine (1998), Tax Code of Ukraine, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/275-517>.
16. Legislation of Ukraine (1998), Law of Ukraine «On Amendments to the Tax Code of Ukraine and Certain Laws of Ukraine on Stimulation of the Formation and Activities of Family Farms», available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2497-19>.
17. Ukrainian Forestry Portal (2014), FAO: Economic Aspects of Forest Management in Ukraine, available at: <https://www.lisportal.org.ua/25034/>.